

Mieczysław Porębski

DZIEJESZTUKI W ZARYSIE

TOM 1

Od paleolitu po wieki średnie

Ilustracji 274

1. Sztuka paleolitu

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Sztuka starożytności

Wydawnictwo Arkady Warszawa

Spis treści

Od autora

17

Prehistoria

19

Uwagi wstępne

20

Pojęcie sztuki prehistorycznej – Istoty człowiekowate – Człowiek neandertalski – *Homo sapiens*

1. Sztuka paleolitu

22

Paleolit starszy i środkowy

22

Paleolit młodszy

22

Fazy szatelperońska i oryniacka

23

Barwniki i ozdoby – Pierwsze próby przedstawieniowe

Faza grawecko-protosolutrejska

24

„Paleolityczna Wenus” – Reliefy z Laussel – Rysunki w grotach skalnych – Drobną plastyką zwierzęca – Odbicia dłoni

Fazy solutrejska i wczesnomagdaleńska

26

Roc-de-Sers – Pech-Merle – Lascaux – Altamira

Faza środkowomagdaleńska

29

Font-de-Gaume – Les Combarelles – Niaux – Tuc d'Audoubert – Les Trois-Frères

Faza późnomagdaleńska

30

Wyroby z kości i rogu

2. Sztuka schyłkowego paleolitu i mezolitu

31

Obszary europejskie

31

Mezolit i tradycje paleolitu w północnej Europie i na Syberii – Malowidła skalne południowo-wschodniej Hiszpanii – Grota Addaura na Sycylii

Obszar północnoafrykański

32

Podyluwalna Afryka – Tassili-n-Azder

Obszary w głębi Afryki, Australia, Azja i Ameryka

33

3. Sztuka protoneolitu i neolitu

35

Faza natufijska i protoneolit

35

Drobną plastyką natufiska – Jerycho – Catal Hüyük – Lepeński Vir

Neolityczne ludy rolnicze

36

Dolina Nilu – Ceramika malowana Azji Zachodniej, Europy Południowo-Wschodniej i Chin – Ceramika neolityczna w Europie Zachodniej, Środkowej i Wschodniej – Drobną plastyką figuralną

Neolit strefy tropikalnej

38

4. Dziedzictwo sztuki prehistorycznej

Początki badań najdawniejszej przeszłości człowieka – Odkrycie sztuki paleolitycznej – Pierwsze próby interpretacji – Poglądy dzisiejsze – Badania nad neolitem – Odkrycie kultur „preceramicznych”

39

Wczesna starożytność

43

Uwagi wstępne

44

Od myślistwa do rolnictwa – Cywilizacje dolin rzecznych – Kontakty handlowe – Pismo – Fazy rozwoju cywilizacji starożytnej: wczesna, rozwinięta i późna – Funkcje pisma i pojawienie się sztuki monumentalnej

1. Starożytna sztuka Azji Zachodniej, dorzeczy Indu i Huangho

47

Obszar Azji Zachodniej

47

Podłoże i charakter sztuki mezopotamskiej

47

Kraina Dwurzeza – Podłoże etniczne – Rola ośrodków miejskich – Charakter twórczości artystycznej

Początki przedsumeryjskie

48

Eridu – Arpaczja i Tepe Gawra – Suza

Sumerowie w Dolnej Mezopotamii

49

Uruk – Święty okrag Eanna – Sanktuarium boga Anu – Zikkurat – Plastyka figuralna – Pieczęcie – *Głowa z Uruk* – Ur – „Groby królewskie” – Statuetki wotywnie – Lagasz – Plakiety fundacyjne – *Stela sędzów króla Eannatum*

Ludność semicka Górnej i Środkowej Mezopotamii i epizod akadzki

52

Tell Brak – Mari – Esznunna – Akadowie – *Stela króla Naram Sina*

„Odrodzenie sumeryjskie”

53

Posągi Gudei w Lagasz – „Wielki zikkurat” króla Ur-Nammu w Ur

Mari, Babilon i ludy ościenne

54

Pałac króla Mari Zimri-Lima – Malowidła ściennie – Posąg *Bogini z wazą* – Lew z Mari – Monarchia babilońska – *Stela króla Hammurabiego* – Posąg *Królowej Elamu Napir-Asu* – Królestwo Mitanni – Ugarit i Byblos

Hetyci

56

„Sztandary” i uprzęż – Budownictwo mieszkalne i obronne – Rzeźba i reliefy skalne – Wąwóz *Jalyz-kaja* – Pałac króla Jarim-Lima w Alalach – Bit-hilani – Pałac Kapary, króla Guzany

Doba asyryjska i jej epilog

56

Rezydencja asyryjskich władców – Assur – Chorsabad – Niniwa – Relief historyczny – *Połowanie króla Assurbanipala* – Państwo Urartu – Iran – Skarb z Ziwijskiej – Brązy z Luristanu – Monarchia nowobabilońska

Obszar dorzecza Indu

58

Mohendźo-Daro i Harappa

Obszar dorzecza Huangho w północnych Chinach

58

Anjang – Wyroby z nefrytu i brązu – *T’ao-t’ie*

2. Sztuka starożytnego Egiptu

59

Podłoże i charakter sztuki staroegipskiej

59

Dolina Nilu i jej pierwsi mieszkańcy – Najstarsze grobowce – Zjednoczenie Egiptu – Ciągłość i charakter twórczości artystycznej – Budowle grobowe – Świątynie

Okres wczesnodynastyczny

61

Posągi króla Chaschemui – *Paleta króla Narmera* – *Stela „Króla Węża”*

Stare Państwo

62

Architektura grobowa – Piramida stopniowa króla Dżesera – Piramida króla Snofru – Piramida Che-

opisa–Piramida i świątynie grobowe króla Chefrena–Rzeźba posągowa–Posąg Chefrena–Pisarz z Luwru–Posągi dostojników–Rzeźba w drewnie–Reliefy–Drzwi drewniane grobowca Hesire–Reliefy grobowca Ti w Sakkara

Średnie Państwo

Grobowce–Świątynia grobowa Mentuhotepów–Rzeźba posągowa Sezostrisa i Amenemhata III–Reliefy grobowe w Mer–Malowidła grobowe w Mer, Beni Hassan i Tebach–Rzeźba w drewnie Nowe Państwo i schyłek starożytnego Egiptu

Reprezentacyjne reliefy i posągi faraonów–Rzeźba portretowa–Panowanie króla Echnatona–Rezydencja Echnatona Achetaton (El-Amarna)–Sztuka portretowa Amarny–Pracownia rzeźbiarza Totmеса–Głowa królowej Nefretete–Grobowiec Tutenchamona–Świątynie Nowego Państwa–Świątynia skalna królowej Hatszepsut w Dejr el-Bahari–Abu Simbel–Świątynia boga Atona w Amarnie–Świątynie pylonowe–Zespoły kultowe Luksoru i Karnaku–Dzieła doby schyłkowej–Oddziaływanie – Napata i Meroe – Sahara i wnętrza Afryki

3. Sztuka Europy w dobie egejskiej

Związki i oddziaływania

Kontakty morskie – Szlaki lądowe – Podłoże neolityczne i początki znajomości metalurgii

Krąg egejski

Kreta króla Minosa–Pałac królewski w Knossos–Korytarze, krużganki, klatki schodowe–„Sala tronowa”–„Apartament królowej”–Malarstwo ściennie–Ceramika–Dekoracja reliefowa–Pieczęcie–Drobna plastyka figuralna–Wyspa Theros–Idole cykladzkie–Głowa z Amorgos–Achajowie na Peloponezie i ich ekspansja–Zamek w Tyrynsie–Megaron–Mykeny–Lwia Brama–Wyposażenie grobowe –Grobowce kopułowe

Europa megalitów, miedzi i brązu

Budownictwo megalityczne–Groby komorowe–Dolmeny–Groby korytarzowe–Budowle kultowe i obronne–Menhiry–Alignements–Kromlechy–Avebury–Stonehenge–Analogie pozaeuropejskie–Europa Środkowa i znajomość miedzi–Kultura pucharów dzwonowatych–Kultura czekanów bojowych–Wczesny brąz–Od brązu do żelaza–zdobnictwo metalowe–„Wózki słońca”–Rysunki skalne–Dolina Camonica

4. Dziedzictwo wczesnej starożytności

Źródła starożytne – Wiek archeologii – Odkrycia wieku XX – Próby interpretacji – Starożytność przedklasyczna a nasza współczesność

Starożytność rozwinięta i późna

Uwagi wstępne

Technologia żelaza – Pismo alfabetyczne – Centra i związki artystyczne

1. Sztuka archaicznej Grecji i jej europejskiego zaplecza

Podłoże i charakter sztuki greckiej

Stosunki etniczne–Wielka Kolonizacja–Polis–Ośrodki ogólnogreckie–Funkcje sztuki–Formy kultu i początki świątyń – Krajobraz kulturalny

Czasy Homera i Wielkiej Kolonizacji

Wazy dypilońskie–Geometryczny system dekoracyjny–Sceny pogrzebowe–Różnorodność ceramiki geometrycznej–Drobna plastyka–Faza orientalizująca–Rozwój systemu dekoracyjnego–Wpływy wschodnie – Sceny mitologiczne – Centra i odmiany lokalne

Archaika grecka w fazie rozkwitu

Najstarsze przykłady budownictwa świątynnego – Plan archaicznej świątyni greckiej – Elewacja i jej rozczłonkowanie – Dekoracja rzeźbiarska – Porządki

Architektura dorycka

Charakter porządku doryckiego – Kolumna – Rozstawienie kolumn – Kontrakcja – Belkowanie – Trygify i metopy – Gzymsy i przyczółki – Dekoracja malarska – Herajon w Olimpii – Świątynia Apollina w Thermon – Kyrene – Prinias – Świątynia Artemidy na Korfu – Świątynia Apollina w Koryncie – Najstarsze świątynie Aten – Świątynia Apollina w Delfach – Skarbce Sykiończyków i Ateńczyków w Delfach – Architektura dorycka Wielkiej Grecji – Świątynie Selinuntu – Świątynie Paestum

Architektura jońska

Początki architektury jońskiej – Neandria – Świątynia Hery na Samos – Świątynia Artemidy w Efizie – Didymajon pod Milet – Skarbce Knidyjczyków, Syfnijszyków, Massalijszyków i Kladzomeńczyków w Delfach – Charakter porządku jońskiego – Stereobat – Kolumna – Belkowanie – Dekoracja rzeźbiarska – Skarbiec Syfnijszyków w Delfach

Rzeźba posagowa

Przeciwstawność doryzmu i jonizmu – Początki rzeźby posagowej – Kuros i Kora – *Apollo z Beocji* – *Krioferos* – *Apollo z Delf* – *Apollo z Tenei* – *Kleobis* (Byton) – *Polimedes z Argos* – *Apollo z Sunion* – *Kuros z Melos* – *Hera z Samos* – *Sfinkś* Naksyjczyków w Delfach – *Lwy z Delos* – Kory ateńskie – Torsy ateńskich kurosów

Malarstwo wazowe

System dekoracyjny – Motywy figuralne – Maniera czarnofigurowa – Szkoły i warsztaty – Pracownie ateńskie – *Sofilos* – *Klitias* i *Ergotimos* – *Eksekias* – *Amasis* – Mali mistrzowie – Maniera czerwonofigurowa – *Andykides* – *Eutymides* – *Eufonios* – Brygos

Etruskowie i Sardynia

Kontakty greckie w rejonie Morza Śródziemnego – Etruskowie – Budownictwo użytkowe i świątynie – Budownictwo grobowe i jego dekoracja malarska – Grobowce w Tarkwinii i Cerveteri – Statuetki brązowe – Rzeźba ceramiczna – *Apollo z Veji* – Sarkofagi – Kanopy – *Włczyca Kapitolńska* – Granice greckiej penetracji – Megalityczne tradycje Sardynii – Brązy sardyńskie

Krąg halszacki i kultura lużycka

Kultura halszacka – Wózek kultowy z Stettweg – Situle – Kultura lużycka – Osada bagienna w Biskupinie

2. Grecka klasyka i hellenizm

Grecja klasyczna

Wojny perskie i ich następstwa – Charakter greckiej klasyki – Tendencje rozwojowe – Fazy: wczesnoklasyczna, pełnoklasyczna, późnoklasyczna – Istota klasycznego przełomu

Faza wczesnoklasyczna

Świątynie wczesnoklasyczne – Świątynie Selinuntu, Paestum i Agrygentu – Świątynia Afai na Eginie i jej przyczółki – Świątynia Zeusa w Olimpii i jej dekoracja rzeźbiarska – Stele nagrobne i wotywno – *Tron Ludovisi* – Rzeźba posagowa – *Apollo z Piombino* – *Woznica z Delf* – *Zeus z Artemizjon* – Malarstwo – Polignot z Tasos – Malarstwo wazowe

Faza pełnoklasyczna

Odbudowa Akropolu w Atenach – *Kallikrates* i *Iktinos* – *Mnesikles* – *Filokles* – *Partenon* – Dekoracja rzeźbiarska *Partenonu*: metopy; rzeźby przyczółków; fryz *Panatenajski* – *Fidiasz* – *Propyleje* – Świątynia *Ateny Nike* – *Erechtejon* – *Hefajstejon* w Atenach – Świątynia *Posejdon* na przykładu *Sunion* – *Telesterion* w Eleusis – Świątynia *Apollina* w Bassaj – Świątynia w Segeście – Rzeźba architektoniczna – Reliefy wotywno – Stele nagrobne – Rzeźba posagowa – *Kontrapost* – *Myron* z *Eleutera* – *Poliklet* z *Argos* – *Nike Pajoniosa* – Malarstwo – *Apollodoros* – Malarstwo wazowe – *Lekyty* biało-gruntowane

Faza późnoklasyczna

Dzieła architektury – *Pomnik Lizykratesa* w Atenach – *Mauzoleum* w Halikarnasie – Dzieła rzeźbiarskie

skie–Skopas z Paros–Praksyteles z Aten–Lizyp z Sykionu–Kefizodot, Leochares, Bryaksis–Figurki z Tanagry – Malarstwo – Nikiasz z Aten – Apelles z Kolofonu	
Czasy hellenizmu	113
Monarchie hellenistyczne i ich sztuka	
Architektura	113
Praktyczno-reprezentacyjne zadania architektury–Priene–Milet–Magnezja–Assos–Budowle Delos – Samotraka – Nowe budowle Aten – Pergamon – Aleksandria – Antiochia	
Rzeźba i malarstwo	115
Przeobrażenia rzeźby i malarstwa–Tendencje rzeźby–Szkoła pergameńska–Nike z Samotraki–Grupa Laokoona–Klasycyzm neoattyczny–Apollonios, syn Nestora–Afrodyta z Kyrene–Wenus z Milo – Rzeźba aleksandryjska – Ewolucja malarstwa – Iluzjonizm – Konsekwencje hellenizmu	
3. Sztuka starożytnego Rzymu i jego sukcesorów	118
Źródła i charakter sztuki rzymskiej	118
Rzym i jego ekspansja polityczna–Zależności kulturalne–Rola Etrusków–Etruskowie a grecka klasycyzność i hellenizm – Portret etruski – Charakter architektury – Wpływy hellenizmu	
Miasto Rzym i prowincje	119
Sytuacja topograficzna–Roma Quadrata–Septimontium–Forum Romanum i Kapitol–Tabularium–Basilica Iulia–Fora cesarskie–Cyrki i teatry–Koloseum–Termy–Budowle pomnikowe–Pałace, wille i ogrody–Architektura rzymskich prowincji–Tendencje rozwojowe–Tradycje lokalne	
Wpływ hellenizmu, oktawański klasycyzm i czasy Flawiuszów	123
Pompeje–Villa dei Misteri–Ewolucja dekoracji ściennej–„Pierwszy styl pompejański” – „Drugi styl pompejański” i jego krytyka–Program oktawański–Ara Pacis–„Trzeci styl pompejański” – Witruwiusz – „Czwarty styl pompejański” – Czasy Flawiuszów – Łuk Tytusa	
Czasy Antoninów i kryzys III w. n.e.	125
Kolumna Trajana–Maniera kontynuacyjna–Kolumna Marka Aureliusza–Apollodoros z Damaszku – Panteon–Przesilenie III wieku–Zmiana artystycznej orientacji–Nowe kultury religijne	
Wschodnie rubieże rzymskiego imperium i początki chrześcijaństwa	127
Konfrontacja dwu światów–Wschodnie prowincje rzymskiego imperium i ich rola – Ośrodki handlowo-polityczne na rubieżach Wschodu i Zachodu–Baalbek–Dura–Europos – Świątynia bogów palmyreńskich i jej freski–Najstarsza kaplica chrześcijańska–Początki sztuki starochrześcijańskiej–Malarstwo katakumbowe – Motywy symboliczne – Dobry Pasterz – Sceny staro- i nowotestamentowe – Oranci i orantki – Rzeźba sarkofagowa	
Czasy dominatu i triumf chrześcijaństwa	130
Reorganizacja późnorzymskiego imperium–Pałac Dioklecjana w Splicie–Fundacje i budowle konstantyńskie–Nowa Jeruzalem–Nowy Rzym–Bazylika foralna Konstantyna i Maksencjusza w Rzymie – Architektura jako zjawisko optyczne – Mauzoleum S. Costanza w Rzymie – Martyria i baptysteria – Św. Jerzy w Salonikach – Baptysterium „ortodoksów” w Rawennie – Tzw. Mauzoleum Galli Placydii w Rawennie–Kościoły bazylikowe–Odmiany lokalne–Dekoracja mozaikowa–Program ikonograficzny – Wersje hellenistyczna i syryjska przedstawień nowotestamentowych – Mozaiki bazyliki S. Maria Maggiore w Rzymie – Mozaika w apsydzie S. Pudenziana w Rzymie	
Wczesne Bizancjum	136
Podział imperium i barbaryzacja Zachodu–Stosunki na Wschodzie–Doba Justyniana–Bazylika kopułowa–Hagia Sophia w Konstantynopolu–Kościoły Rawenny: S. Apollinare Nuovo, S. Apollinare in Classe, San Vitale – Ewolucja smaku u schyłku antyku	
Prowincje wschodniochrześcijańskie	140
Sztuka koptyjska w Egipcie i jej geneza – Portrety fajumskie – Początki ikony – Budownictwo sakralne i jego malowidła – Rzemiosło artystyczne – Wschodniochrześcijańskie ośrodki w Azji – Syria – Armenia – Gruzja – Oddziaływanie	

Sztuka zdobnicza na zbarbaryzowanym Zachodzie – Germańskie stele nagrobne – Mauzoleum Teodoryka w Rawennie – Rola klasztorów – Monte Cassino – Klasztory iryjskie – Zdobione rękopisy *Book of Durrow* *Book of Kells* – Miniatorstwo merowińskie, italskie i wizygockie – Kodeks *Ashburnhamski* – Działalność budowlana – Ośrodek rzymski i jego tradycje – Malowidła kościoła S. Maria Antiqua – Italia Północna – Merowińska Galia – Innowacje architektury sakralnej – Monarchia wizygocka – Izidor z Sewilli

4. Sztuka starożytnego Iranu i jego sąsiadów

144

Źródła i powiązania sztuki staroirańskiej

144

Ludy indoeuropejskie Iranu i Azji Środkowej oraz ich sąsiedzi – Pierwsze monarchie irańskie i ekspansja hellenizmu

Chorezm, Medowie i achemenidzka Persja

144

Centra cywilizacyjne Azji Środkowej – Chorezmijscy Sijawuszycy – Zaratustra – Grody starożytnego Chorezmu – Medowie i Persowie – Staromedyjskie gróbowce skalne – Rezydencje Achemenidów w Pasargade, Suzie i Persepolis

Czasy partyjsko-kuszańskie

147

Początki monarchii partyjskiej Arsacydów – Środkowoazjatycka monarchia Kuszanów i jej ekspansja – Jedwabna Droga – Wpływy buddyzmu

Architektura i dekoracja architektoniczna

147

Zasięg i ośrodki sztuki partyjskiej, kuszańskiej i chorezmijskiej – Miasta partyjskie – Rezydencja w Nissie – Pałac w Hatrze – Dekoracje pałacu Kuh-e Chodza – Rezydencja kuszańska w Chalczajn-tepe – Pałac i sanktuarium buddyjskie w Dalwerzin-tepe – Fragment dekoracyjnego gzymsu z Airtamu – Chorezmijskie miasto w Toprak-kala

Sztuka figuralna

150

Powrót do zasady frontalności – Tradycje metaloplastyki, złotnictwa i gliktyki – Układy „heraldyczne” – Kompozycje reliefowe – Rzeźba posągowa – Posąg księcia partyjskiego z Szami – Posąg Uthala, króla Hatry – Oddziaływania w kierunku zachodnim – Oddziaływania w kierunku wschodnim – Posagi władców kuszańskich z Chalczajn-tepe, Dalwerzin-tepe i Mathury – Hellenistyczno-rzymskie dziedzictwo Gandhary – Postać Buddy – Rola malarstwa – Superpozycja postaci – Tradycje hellenistycznego iluzjonizmu

Czasy sasanidzkie

153

Dynastia Sasanidów – Nawrót do rodzimych tradycji – Stosunki społeczne – Stosunki religijne – Rozkwit sztuki

Architektura

154

Pałace władców sasanidzkich – Pałac Ardaszira I w Firuzabadzie – Pałac Szapura I w Ktezyfonie – Pałac w Biszapurze – Pałac w Serwistanie – Budowle sakralne

Sztuka figuralna

155

Reliefy skalne – Zwycięstwo Ardaszira w Firuzabadzie – Inwestytura królewska Ardaszira w Naksz-e Rostam – Zwycięstwa Szapura I w Biszapurze – Bahram II na tronie w Naksz-e Bahram – Polowanie królewskie w Tak-e Bustan – Rzeźba pełna – Rzemiosło artystyczne

5. Sztuka starożytnych Indii i krain sąsiednich

157

Podłoże i rozprzestrzenienie sztuki staroindyjskiej

157

Stosunki geohistoryczne – Podłoże etniczne – Półwysep Indyjski – Indochiny i Indonezja – Kontakty dalekowschodnie – Wkład przedaryjski – Indie wedyjskie – Początki buddyzmu i dżinizmu

Czasy Maurjów, Siungów i Siatawahanów

158

Kolumny Aśioki – Zakożenia kultowe – Stupa – Sanktuarium skalne – Sańczy – Wpływy kuszańsko-gandharskie – Postać Buddy i bodhisattwów – Amarawati – Wpływy rzymskie

Czasy guptyjskie i poguptyjskie	160
Dynastia Guptów – Panowanie króla Harszy – Indyjska klasyka – Buddyzm i hinduizm – Rozkwit rzeźby – Tribhanga – Groty Adżanty – Elura i Elefanta – Mahabalipuram – Monolityczne świątynie skalne – Sakralne budownictwo stupowe – Bodh-Gaja – Nagara – Budownictwo pałacowe – Malarstwo doby klasycznej – Freski Adżanty – „Sześć reguł” – Sceny i motywy – Wpływy i oryginalność	
Cejlon, Azja Południowo-Wschodnia i Środkowa	163
Oddziaływanie sztuki klasycznych Indii – Cejlon – Sigirija – Początki sztuki Czamów, Khmerów i Jawy – Azja Środkowa – Bambijan – Malowidła z Kizy – Balalyk-tepe – Piańdzikent – <i>Uczta dechkanów sogdyjskich</i> – „ <i>Oplakiwanie Sijawusza</i> ”	

6. Sztuka starożytna Dalekiego Wschodu i stepów Eurazji 166

Starożytne Chiny od czasów dynastii Czou po czasy Dynastii T'ang	166
Cywilizacja chińska – Konfucjanizm – Taoizm – Obrzędy i wierzenia – Dynastie Ts'in i Han – Wpływy buddyzmu – Czasy rozbicia i inwazji – Dynastie Sui i T'ang – Charakter ogólny sztuki chińskiej – System symboliczny – Typowe zadania – Rezydencje – Budownictwo miejskie w czasach dynastii Han – Pomniki grobowe – Pylony z Czen – Reliefy grobowe – Malowidło z Linli – Malowidła z Liaojongu – Malarstwo portretowe – Malarz Ku Kai-czy – Malowidła groty w Tunhuangu – Rzeźby w buddyjskich grotach skalnych – Brązy	
Północno-wschodnie Indochiny i strefa Pacyfiku	171
Zasięg oddziaływań sztuki chińskiej – Dongsońska kultura brązu w północno-wschodnich Indochinach – Oddziaływania transpacyficzne	
Korea, Wyspy Japońskie, południowa Syberia	172
Wpływy chińskie – Korea – Japonia – południowa Syberia – Kultura taszycka	
Ludy stepowe	173
Stosunki etniczne – Fale migracji – Sztuka zdobnicza – Źródła i inspiracje – Wątki zwierzęce – Sceny figuralne – Cechy stylistyczne – Kurhany Pazyryku – Oddziaływania – Sarmaci – Gotowie – Doba wędrówek ludów	

7. Sztuka starożytnej Ameryki 176

Geneza i warunki rozwojowe sztuki staroamerykańskiej	176
Zasiedlenie – Pierwsze kultury rolnicze – Ludy andyjskie – Ludy Ameryki Środkowej i Meksyku – Wyroby zdobnicze – Sztuka monumentalna	
Czasy „Olmeków” i Teotihuacán na obszarze Meksyku	178
Kultura „olmecka” – La Venta – Drobną plastyką – Płaskorzeźbione stele – „Wielkie głowy” – Tres Zapotes – Izapa – Oaxaca – Kotlina Meksyku – Tlatlico – Teotihuacán – Zespół kultowy – Rzeźba monumentalna – Malarstwo ściennie – Malowidła w Tepantitla – Oddziaływanie	
Majowie	181
Budownictwo – Kalendarz – Obrzędowość i sztuka – Ośrodki: Tikal, Copán, Quirigua, Piedras Negras, Uxmal, Palenque – „Świątynia inskrypcji” – „Świątynia malowideł” w Bonampak – Upadek cywilizacji Majów	
Najdawniejsze kultury środkowoandyjskie i czasy Tiahuanaco	183
Początki kultur andyjskich – Ogniwa pośredniczące – San Augustin – Chavin da Huántar – Style regionalne – ceramiki – Mochica – Paracas – Nazca – Megaglify – Tiahuanaco – „Brama Słońca”	

8. Dziedzictwo rozwiniętej i późnej starożytności 186

Przerwanie ciągłości rozwojowej – Ameryka – Chiny i Indie – Świat chrześcijański – Edykt Teodozjusza i Justyniana – Antyk w świadomości ludzi średniowiecza – Stosunek do spuścizny artystycznej –

Renesans i barok – Czasy Oświecenia – Winckelmann – Klasyczne nauczanie – Nietzsche – Rewaloryzacja greckiej archaiki i czasów poklasycznych – Riegl – Źródła pozaantyczne europejskiej sztuki – Strzygowski – Trwałość elementów antycznych – Instytut Warburga – Starożytność pozaśroziemnomorska – Badania porównawcze – Vico – Upředzenia wieku XIX – Wiek XX

Wieki średnie

Uwagi wstępne

Wspólnota cywilizacyjna starożytności – Kontakty i oddziaływania artystyczne – Właściwy koniec starożytnego świata

1. Średniowieczna sztuka krajów islamu

Źródła i podboje sztuki islamu

Tradycje – Zerwanie z przeszłością i stosunek do sztuki – Zdolności asymilacyjne – Ośrodki i orientacje – Stosunki etniczne – Warunki rozwoju

Czasy Omajjadów

Najstarsze budowle kultowe – Meczety – Założenia centralne – Kubbet es-Sachra w Jerozolimie – Rola i granice anikonizmu – Wielki Meczet w Damaszk – Budownictwo świeckie – Kusejr Amra – Kasr el-Hejr – Mszatta

Kalifat bagdadzki, zislamizowany Iran i Azja Środkowa

Bagdad – Samarra – Budownictwo pałacowe – Dekoracja stiukowa i malarska – Rozwój architektury irańskiej – Techniki i motywy dekoracyjne – Arabeska – Nowe typy meczetu – Wielki Meczet w Isfahanie – Architektura grobowcowa – Medresa

Zislamizowane kraje Afryki i Hiszpania

Meczet Ibn Tuluna w Kairze – Wielki Meczet w Kairuanie – Wielki Meczet w Kordowie – Arabska Kordowa i jej kultura

2. Wczesnośredniowieczna sztuka krajów chrześcijańskich

Czynniki rozwoju sztuki chrześcijańskiej Europy

Konfrontacje z islamem – Rola Bizancjum – „Renesans” karoliński – Europejska Północ – Wyjście z wczesnośredniowiecznej izolacji

Bizancjum w czasach obrazoburstwa i za dynastii macedońskiej

Kryzys obrazoburczy – Doktrynalne założenia kultu obrazów – Geneza ikony – Ikonostas – Zmiana charakteru bizantyjskiej architektury – Założenia pięciokopułowe – Dekoracja malarska – Program ikonograficzny – Kościoły doby macedońskiej – Cechy stylistyczne malarstwa – Ośrodek kapadocki – Czasy Komnenów i Angelosów – Cerkiew św. Pantelejmona w Nerezi

Armenia i Gruzja

Tradycje i usamodzielnienie – Budownictwo kościelne Armenii – Architektura kościelna Gruzji – Malarstwo ściennie i miniaturowe – Złotnictwo

Nubia i Etiopia

Chrześcijaństwo enklawy w Afryce – Sztuka średniowiecznej Etiopii – Kościoły skalne w Lalibela – Sztuka chrześcijańskiej Nubii – Malowidła z Faras

Monarchia karolińska, jej sąsiedzi i sukcesorzy

Charakter karoliński „renesansu” – Kaplica pałacowa w Akwizgranie – Oratorium w Germigny-des-Prés – Bazyliki klasztorne – Sztuka drobna i miniaturstwo – Reforma pisma – Szkoła pałacowa – Szkoła w Reims – Psalterz z Utrechtu – Szkoła z Tours – Sankt Gallen i Fulda – Znaczenie sztuki karolińskiej – Kryzys wieku X – Rok Tysięczny – „Pierwsza architektura romańska” – Katalonia – Asturia – Architektura ottońska w Niemczech – Lombardia – Wyspy Brytyjskie – Budownictwo gro-

dowe pierwszych Piastów – Ornamentyka wikingińska – Znaleźzisko z Osebergu – Kamień nagrobny w Jelling – Złotnictwo i brązownictwo – Ste Foy z Conques – Drzwi z Hildesheim – Miniatorstwo ottońskie i Apokalipsa z St. Sever

3. Sztuka romańska we Francji

Ośrodki i charakter sztuki romańskiej

Francja romańska – Romańszczyzna i gotyk

Architektura sakralna

Układ przestrzenny – System wiązany – Skrzyżowanie naw – Opactwo St. Benoît-sur-Loire – Rozwiązanie chóru – Cluny – Układ „równoległy” i układ „promienisty” – Kościoły pielgrzymkowe – Bazylika i hala – Dwuwieżowa fasada – Wątek ciosowy i jego symbolika – Artykulacja bryły i wnętrza – Sklepienia – Typy i odmiany regionalne i ponadregionalne – Benedyktyni i cystersi – Burgundia – Katedra w Autun – Vézelay – Owernia – Langwedocja – Prowansja – Akwitania – Normandia

Dekoracja malarska i rzeźbiarska

Polichromie – Witraże – Opona z Bayeux – Dekoracje rzeźbiarskie – Odrodzenie rzeźby monumentalnej – Funkcje ideowe – Portal romański – Moissac – Souillac – Beaulieu – Rzeźbiarz Gislebertus z Autun – Tympanon z Vézelay – Angoulême – St. Gilles – St. Trophime w Arles – Ste Foy w Conques – Rzeźba kapiteli – Tematyka i forma – Obserwacja rzeczywistości – Wzory i formuły

4. Narodziny i rozkwit gotyku we Francji

Architektura

Ognisko gotyku – Przebudowa chóru opactwa St. Denis – Relacja opata Sugera – System gotycki – Ostrołuk – Żebro sklepienne – Łuk przyporowy – Precedensy – Katedry gotyckie północnej Francji – Klasyczna postać gotyku – Skala i symbolika wnętrza – Sylwetka zewnętrzna – Fasada zachodnia

Dekoracja rzeźbiarska

Droga od romańszczyzny do gotyku w rzeźbie – Portal Królewski w St. Denis – Rzeźby portalowe w Chartres: fasady zachodniej północnego i południowego założenia portalowego – Amiens – Reims

Charakter i twórcy sztuki gotyckiej

Gotycki ideał piękna – Rola artysty – Villard de Honnecourt – Gotyk „doktrynalny” – Sainte Chapelle w Paryżu – Katedra w Beauvais

5. Sztuka Europy śródziemnomorskiej oraz krajów germańskich i słowiańskich w pełni średniowiecza

Warunki rozwoju sztuki w średniowiecznej Europie

Ortodoksje i herezje – Bernard z Clairvaux – Franciszek z Assyżu – Dominikanie – Cystersi i romańszczyzna – Ekspansja gotyku – Zakony rycerskie

Hiszpania i Włochy

Hiszpania romańska – Szkoła katalońska – S. Clemente w Tarragona – Malowane antepedia – Wpływy francuskie – Oddziaływanie na Północ – Sztuka mudejar – Sytuacja Włoch – Rzym średniowieczny – Monte Cassino – S. Angelo in Formis – Rola Toskanii – Piza – Lucca – Florencja: Bazylika – Baptysterium; S. Miniato al Monte – Włochy północne – Katedry romańskie – Rzeźba portalowa – Wilgelmus z Modeny – Mistrz Mikołaj – Benedetto Antelami – Wenecja: bazylika S. Marco – Włochy południowe – Palermo: pałac Rogera II – Martorana – Cefalù i Monreale – Tradycja malarskiej dekoracji ściennej – Recepcja gotyku – S. Francesco w Assyżu – II Santo w w Padwie – Dzieła rzeźbiarskie – Popiersia z Kapui – Niccolò Pisano – Giovanni Pisano – Lokalne szkoły malarskie – Pietro Cavallini

Kraje germańskie

Europejska Północ – Warunki polityczne – Sytuacja Anglii – Formy romańskie i recepcja gotyku – Katedry wczesnogotyckie – Sytuacja Niemiec – Tradycje karolińsko-ottońskie –

216

216

217

222

228

228

232

235

238

238

239

244

Romańskie kościoły Saksonii – Nadrenia – Kolonia – Opactwo Maria-Laach – Recepcja gotyku – Tradycjonalizm rzeźby – Bamberg – Naumburg – Kraje skandynawskie – Lund i Uppsala

Kraje zachodniosłowiańskie

Czechy – Tradycje wielkomorawskie – Praga: rotunda św. Wita, bazylika św. Jerzego – Polska – Przedromańskie palatia – Najstarsze katedry – Kościół św. Andrzeja w Krakowie – Kościółki grodowe – Katedry Władysława Hermana na Wawelu – Tum pod Łęczycą – Rzeźba portalowa – Rzeźbione kolumny ze Strzelna – Portal z kościoła św. Wincentego we Wrocławiu – Tympanon ze Strzelna – Drzwi Gnieźnieńskie – Płyty posadzkowe z Wiślicy – Opactwa cysterskie – Kaplica św. Jadwigi w Trzebnicy – Kościoły zakonów żebrzących

Kraje wschodniosłowiańskie

Sytuacja artystyczna ziem ruskich – Rola Bizancjum – Inspiracje romańskie – Tradycje miejscowe – Ruś Kijowska – Sobór św. Zofii w Kijowie – Budownictwo północnoruskie – Sobór św. Dymitra we Włodzimierzu Suzdańskim

Kraje południowosłowiańskie

Słowenia i Chorwacja – Wybrzeże dalmatyńskie – Portal Mistrza Radovana w Trogirze – Raszka – Cerkiew w Studenicy – Malarstwo ściennie – Mileševa i Sopoćani – Portrety fundatorów – Bułgaria – Mauzoleum w Bojanie

6. Sztuka europejska u progu czasów nowożytnych

Tło historyczne

Kryzys autorytetów – Zmierzch cesarstwa – Rola mieszczaństwa – Świadomość nowych czasów – Klimat emocjonalny – Rola sztuki

Europa Zachodnia i Środkowa

Architektura sakralna i świecka

Nowe zadania – Katedry południowofrancuskie – Albi – Katedry hiszpańskie i włoskie – S. Maria del Fiore we Florencji – Siena i Orvieto – Mediolan – S. Petronio w Bolonii – Kościoły dominikańskie i franciszkańskie – „Dekoracyjny styl” w Anglii – Exeter, Ely, Wells – „Styl perpendykularny” – Prezbiterium katedry w Gloucester – Lichfield – Św. Stefan w Wiedniu – Katedra św. Wita w Pradze – Kraków, Gniezno, Poznań – Kościół halowy – Budownictwo świeckie – Ratusze: Siena, Florencja, Palazzo Ducale w Wenecji – Ratusze północne: Toruń – Zabudowa miejska

Malarstwo i rzeźba

Rodzaje i zasięgi – Twórcy i zleceniodawcy – Giotto – Capella dell'Arena w Padwie – S. Croce we Florencji – Duccio – Maestà – Następcy Duccia – Simone Martini – Pietro Lorenzetti i Ambrogio Lorenzetti – Malowidła w Campo Santo w Pizie – Awinion – Praga – Mistrz z Wyższego Brodu – Teodoryk z Pragi – Rzeźby parlerskie – Claus Sluter – Jacopo della Quercia – Przedstawienia dewocyjne – Retabula – Techniki rzeźbiarskie i malarskie – Obraz olejny – Początki grafiki – Miniaturstwo – Jean Pucelle – Jacquemart de Hesdin – Bracia Limbourg – *Les très riches heures du Duc de Berry* – „Styl międzynarodowy” – Jan van Eyck i Masaccio

Europa Wschodnia

Sytuacja Europy Wschodniej – Mistra – Malarstwo serbskie – Grek Teofan – Andrzej Rublow

7. Sztuka wieków średnich w głębi Azji, Afryki

i w Ameryce

Początki izolacji

Miejsce islamu

Kontynent afrykański	270
Kontakty transsaharyjskie i ludy Sudanu – Afryka Równikowa – Rzeźby z Ife – Afryka Wschodnia i Południowa	
Średniowieczne Indie i Azja Południowo-Wschodnia	271
Indie w obliczu islamu – Rozwój figuralnej dekoracji rzeźbiarskiej – Oddziaływanie południowo-wschodnie – Borobodur na Jawie – Angkor, stolica Khmeru	
Daleki Wschód	272
Isolacja Chin – Wieżowa pagoda – Plastyka grobowa – Malarstwo – Korea i Japonia	
Ameryka	273
Toltekowie w Meksyku – Chichén Itzá – Początki Azteków – Początki Inków – Cuzco – Ślady Wikingów	

8. Dziedzictwo średniowiecza 274

Średniowieczna Europa wobec reszty świata – Odkrycia geograficzne – Europejskie odrodzenie wobec „gotyku” – Stosunek do cywilizacji pozaeuropejskich – Oświecenie i romantyzm – Historia sztuki średniowiecznej	
Wykaz publikacji cytowanych w tekście	277
Wykaz publikacji, z których zaczerpnięte zostały ilustracje	278
Spis map w tekście	279
Spis rycin w tekście	280
Spis ilustracji na tablicach	280
Indeks	287